

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 771/1-Х/1
20.05.2010. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој V редовној седници, 20.05.2010. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: СОЦИЈАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА УЧЕНИКА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ, докторанда мр Рајке Ћевић.

За ментора је одређена доц. др Вера Спасеновић.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/1715	
(број захтева)	
21.05.2010.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Социјална интеракција ученика са сметњама у развоју
у основној школи
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ педагогија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Рајка (Славко) Ђевић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2004.

Назив магистарске тезе кандидата: _____

Карактеристике инклузивне наставе и спремност наставника и ученика
основне школе да прихвате децу са посебним потребама

Назив факултета на коме је магистарска теза одбрањена: Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2008.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 20.05.2010.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Весна Димитријевић</u>

Прилог:

- Предлог теме докторске дисертације са образложењем
- Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

SOCIJALNA INTERAKCIJA UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU U OSNOVNOJ ŠKOLI

Predmet i značaj istraživanja

Tendencija uključivanja dece sa smetnjama u razvoju u redovan sistem obrazovanja prisutna je u reformskim pokretima brojnih država. To je rezultiralo pokušajima da se razvije drugačiji koncept organizovanja školskog sistema koji bi svoj deci omogućio ravnopravno učestvovanje u obrazovno-vaspitnom procesu. Termin koji je objedinio navedena stremljenja ka uvažavanju različitosti i prevazilaženju isključivosti među ljudima, jeste termin inkluzija, koji se aktivno koristi od devedesetih godina dvadesetog veka. U širem smislu, inkluzija se odnosi na proces kojim se osigurava da svako, bez obzira na iskustva i životne okolnosti, može ostvariti svoje potencijale. Smanjenje nejednakosti, povećanje socijalne kohezije, balans između prava i obaveza pojedinca osnovne su odrednice inkluzivnog društva (Centre for Economic and Social Inclusion, 2002). Smeštena u obrazovni kontekst, inkluzija se posmatra u užem smislu kao jedan od aspekata inkluzivnog društva u kojem deca učestvuju i daju svoj doprinos, bez obzira na pol, sposobnosti, etničku pripadnost ili poteškoću. Zahtev za poštovanjem individualnosti svakog pojedinca prožima celokupan koncept obrazovne inkluzije i podržava postmoderno mišljenje u didaktici koje naglašava neophodnost prilagođavanja nastave pluralizmu stilova života.

Ostvarivanje prava na obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju smatra se važnim razlogom za inkluziju. U Međunarodnim pravnim aktima (Standardna pravila UN o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa oštećenjima, Milenijumska deklaracija UN, Konvencija o pravima deteta UN, Saopštenje iz Salamanke) koja se odnose na decu sa smetnjama u razvoju ističe se njihovo pravo na obrazovanje u redovnim obrazovnim institucijama. Njihovim uključivanjem u redovne predškolske ustanove i škole društvo daje svoj doprinos ostvarivanju ciljeva koji se ovim dokumentima proklamuju. Ostvarivanjem prava dece sa smetnjama u razvoju na obrazovanje zajedno sa vršnjacima stvaraju se uslovi za zadovoljavanje brojnih ljudskih potreba, koje ova deca u uslovima socijalne izolacije nisu u mogućnosti da ostvare. Kroz inkluzivno obrazovanje, deci sa smetnjama u razvoju se omogućuje da ostanu sa svojim porodicima, što se navodi kao značajan razlog za inkluziju.

Naime, uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u specijalne škole često podrazumeva njihovo odvajanje od porodica i promenu mesta stanovanja, imajući u vidu da su te škole često smeštene van mesta u kojem dete živi. Ova situacija je u kontradikciji sa pravima dece na dom i porodicu i zajednički život sa roditeljima. Primena inkluzivnog modela obrazovanja omogućuje otkrivanje očuvanih potencijala deteta sa smetnjama u razvoju i stvara uslove za menjanje negativnih stavova prema ovoj deci, što se takođe navode kao razlozi koji idu u prilog ideji inkluzivnog obrazovanja.

Poslednjih godina primetno je veće interesovanje istraživača za ovu problematiku u našim uslovima. Većina takvih istraživačkih studija pripada oblasti specijalne pedagogije, koje teškoće dece sa smetnjama u razvoju više proučavaju iz medicinskog ugla. S obzirom na to da inkluzivno obrazovanje podrazumeva uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u redovnu školu, neophodno je intenzivirati pedagoško-psihološka istraživanja. U njima bi akcenat trebao da bude na proučavanju i kreiranju adekvatnih uslova za obrazovanje sve dece, uz pomeranje fokusa istraživanja sa detetove smetnje na njegove očuvane potencijale. Takva istraživanja bi trebalo da pomognu sagledavanju celovite ličnosti deteta kroz proučavanje njegovog kognitivnog, socijalnog i afektivnog funkcionisanja. U našem istraživanju pitanje obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju biće obrađivano kroz ispitivanje socijalnih odnosa dece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji u uslovima redovne osnovne škole. Kako ističe jedan od poznatih istraživača u ovoj oblasti (Guralnick, 1986) uspostavljanje uspešnih odnosa sa vršnjacima je jedno od najvažnijih dostignuća ranog detinjstva. Prihvaćenost od strane vršnjaka postaje značajan faktor detetovog odnosa prema školi – ukoliko je odbačeno od drugih učenika u odeljenju, boravak u školi je za njega neprijatan i mučan i ono će možda pokušati da ga izbegne. U literaturi se upozorava da su deca sa smetnjama u razvoju posebno u riziku u pogledu odnosa sa vršnjacima. U svakoj fazi socijalizacije ona se suočavaju sa posebnim teškoćama koje mogu dovesti do poremećaja. Tako u fazi sekundarne socijalizacije kada dete sa smetnjama u razvoju počne da pohađa predškolsku ustanovu ili školu, ono nailazi na niz specifičnih prepreka u komunikaciji i interakciji sa vršnjacima, koje možda neće uspeti da savlada, tako da može naići na odbacivanje od strane vršnjaka (Guralnick, 1986). Ako se nalazi isključivo u grupi vršnjaka koji imaju smetnje u razvoju, nedostajće mu modeli za učenje uspešnog vršnjačkog ponašanja. Svi ovi faktori mogu ugroziti razvoj socijalnih veština i detetovu motivaciju za učešćem u grupi vršnjaka.

Opšti je nalaz da socijalna interakcija sa vršnjacima kod dece sa smetnjama u razvoju ima slične karakteristike i razvoj kao i interakcija dece bez smetnji, ali da je kod njih socijalno vršnjačko ponašanje ispod njihovog nivoa kognitivnog funkcionisanja (Gašić-Pavišić, 2002). Istraživanja iz perioda sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka uglavnom pokazuju da su deca koja imaju razvojne smetnje značajno više odbačena od njihovih vršnjaka bez smetnji (Bryan, 1974; Bryan & Bryan, 1978; Garrett & Crump, 1980; Perlmutter *et al.*, 1983; Sekulić-Majurec 1988). Ovi nalazi su potvrđeni u okviru sociometrijskih ispitivanja i studija longitudinalnog praćenja koje su realizovane u okviru velikog broja predškolskih ustanova i osnovnih škola. Rezultati novijih istraživanja, takođe, pokazuju da ova deca imaju znatno niži socijalni status u odeljenju u odnosu na vršnjake bez smetnji i da su češće odbačeni. Deca sa smetnjama u razvoju su manje komunicirala sa nastavnicima i vršnjacima i manje su se uključivala u vannastave aktivnosti. Osnovni je zaključak da su deca sa smetnjama u razvoju manje popularna, imaju manje prijatelja i manje učestvuju u zajedničkim aktivnostima (Ochoa & Olivarez, 1995; Kavale & Forness, 1996; Hrnjica i Sretenov, 2003; Nowicki, 2003; Gun Han & Janis, 2004; Sretenov, 2005; Mand, 2007; Frostad & Jan Pijl, 2007; Estell, *et al.*, 2008). Istraživački podaci dobijeni sistematskim posmatranjima, sociometrijskim ispitivanjima i drugim tehnikama ukazuju da su deca sa smetnjama u razvoju grupa koja je manje birana od strane dece koja nemaju smetnje (prema: Sretenov, 2008). Nepovoljan socijalni status učenika sa smetnjama u razvoju može dovesti do različitih problema u obrazovno-vaspitnom procesu, kao što su kontinuirani školski neuspeh, neadekvatno ponašanje na času, neadekvatan odnos prema nastavniku i vršnjacima, izostajanje iz škole i otežana saradnja škole i porodice (Golubović i sar., 2005).

Istraživački nalazi o vršnjačkom socijalnom ponašanju dece sa smetnjama u razvoju nisu homogeni i razlikuju se u zavisnosti od razvojne smetnje i njenog stepena. Najzastupljenija grupa učenika sa smetnjama u razvoju u redovnoj osnovnoj školi su mentalno zaostala deca. Opšti nalazi istraživanja o socijalnim odnosima među decom koja zaostaju u mentalnom razvoju pokazuju da kod velikog dela ove dece postoji deficit u interakciji sa vršnjacima. Rezultati pojedinih studija (prema: Gašić-Pavišić, 2002) pokazuju da su kod razvojno usporene dece slični razvojni obrasci socijalne interakcije u igri sa vršnjacima kao što su kod dece sa tipičnim razvojem. Međutim, uočene su neke posebne karakteristike socijalne interakcije mentalno zaostale dece: usamljena i paralelna igra ostala je dominantan oblik socijalnog učešća ove dece tokom jedne školske godine, ona su se ređe igrala udruženo i ta igra je trajala kraće. Zanimljiva zapažanja o socijalnom ponašanju mentalno zaostale dece dobijena su u istraživanju Lorensa i Dejvisa (Lowrence & Davis,

1971) koji su poredili učestalost pojedinih oblika pomaganja u grupi mentalno zaostale i tipične dece. Dobijen je neočekivan nalaz da ometena deca više pomažu vršnjacima nego neometena. Sa uzrastom se kod mentalno zaostale dece povećala učestalost njihovog pomaganja, dok kod dece normalnih mentalnih sposobnosti učestalost pomaganja ostaje ista ili pak opada sa njihovim uzrastom. Autori istraživanja smatraju da ovaj nalaz potvrđuje da je potrebno mentalno zaostalu decu obučavati i u složenijim socijalnim veštinama, a ne samo rudimentarnim.

Relativno veliku grupu učenika sa smetnjama u razvoju u redovnoj školi čine deca sa telesnim invaliditetom. Istraživački podaci o vršnjačkim odnosima ove dece u redovnoj školi pokazuju da je većina ispitanih učenika bila zadovoljna svojim boravkom u školi, ali da im problem stvara nemogućnost da se sa vršnjacima druže van škole (otežan prevoz i kretanja). Najveći broj ove dece nije imao problema u sticanju prijateljstava. Stariji invalidni učenici više su bili izloženi zadirkivanju i ruganju drugih učenika, nego mlađi. Zadirivanje je opadalo onda kada su neinvalidni učenici upoznali svoje invalidne vršnjake kao drugove u razredu ili susedstvu. Najmanje prijateljstava imaju invalidni učenici koji imaju neko moždano ili neurološko oštećenje. Oni teško sklapaju i održavaju prijateljstva zbog svoje hiperaktivnosti, loše motorne koordinacije, perceptualnih teškoća i promenljivog raspoloženja. Ističe se da eventualni problemi telesno invalidnih učenika nisu obavezno i jedino u vezi sa njihovom invalidnošću. Često je problem povezan sa stavom prema sopstvenom telesnom nedostatku i faktorima koji utiču na socijalnu prihvaćenost i neinvalidne dece, kao što su lične karakteristike deteta, školski uspeh, socijalne veštine (Madge & Fassam, 1982).

Kada je u pitanju socijalno ponašanje slepe i slabovide dece podaci istraživačkih studija pokazuju da kod ove dece socijalno učešće u interakciji sa vršnjacima mnogo kraće traje i uključuje manje socijalnih razmena, nego kod dece normalnog vida (Markovits & Strayer, 1982). Cilj jednog relativno novijeg istraživanja (Janson, 1999) bio je da se ispita da li se vaspitnom intervencijom može uticati na socijalnu interakciju učenika u inkluzivnim uslovima tako da ona postane za decu oštećenog vida funkcionalnija i ravnopravnija. Nalazi ovog istraživanja pokazuju da nije dovoljno omogućiti slepoj deci da budu u istoj grupi sa vršnjacima koji normalno vide, da bi se ostvarili ciljevi inkluzivnog obrazovanja – razvijanje socijalnih veština i uspostavljanje ravnopravnih vršnjačkih odnosa između obe grupe dece. U interakciji sa vršnjacima normalnog vida, slepa i slabovida deca preuzimaju zavisnu i pasivnu poziciju, a deca koja vide dominantnu i inicijativnu ulogu. Potvrđeno je da su slepa deca manje uspešna u interakciji, te da je zadatak vaspitne intervencije da podrži ravnopravnost u

interakciji između slepe dece i njihovih vršnjaka neoštećenog vida. Slični rezultati su dobijeni i u istraživanjima koja su se bavila socijalnim ponašanjem dece oštećenog sluha (prema: Guralnick, 1986). Ova deca su manje uspešna u svojim pokušajima da stupe u interakciju nego što su to tipična deca, mada ona često pokušavaju da ostvare interakciju sa vršnjacima. Kada ostvare socijalne interakcije, one su kraće i manje složene. Slušno oštećena deca provode znatno manje vremena u interakciji sa vršnjacima nego deca normalnog sluha, bilo da se radi o dijadičkim socijalnim odnosima ili o slobodnoj igri. Kluvin i saradnici (Kluwin *et al.*, 2002) sumirajući rezultate studija o socijalnoj zrelosti dece oštećenog sluha zaključuju da učenici koji čuju ispoljavaju socijalno zrelije ponašanje od njihovih gluvih vršnjaka. Utvrđeno je i da su gluvi učenici u redovnim školama socijalno zreliji od gluvih adolescenata u specijalnim školama. Gluvi učenici uglavnom imaju snažnije osećanje usamljenosti od učenika koji čuju i veliki broj njih ima iskustvo odvojenosti i izolacije od vršnjaka koji nemaju smetnje (Kersting, 1997).

Značajne teškoće u ostvarivanju uspešne socijalne interakcije sa vršnjacima imaju deca sa autizmom. Kako istraživanja pokazuju (prema: Norwich, 2000) broj ove dece u redovnom sistemu školovanja se povećava, ali i raste broj one dece sa autizmom koja se izbacuju iz škole zbog problema u ponašanju. Jedna od retkih studija (Jahr *et al.*, 2007) koja ispituje interakciju dece sa autizmom sa vršnjacima bez smetnji, pokazala je da je na učestalost njihovih interakcija uticala: dostupnost većeg broja igračaka, prisustvo vršnjaka koji se međusobno poznaju i odsustvo odrasle osobe. Najačešći problemi sa kojima su se u interakciji sa autističnom decom susretala deca tipičnog razvoja jesu agresija, teškoće izlaska na kraj sa neadekvatnim ponašanjem i nedostatak kooperacije deteta sa autizmom.

Brojni faktori oblikuju odnose dece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka. Samo dete sa smetnjama u razvoju (njegov uzrast, svojstva ličnosti, priroda i težina razvojne smetnje) determiniše verovatnoću i kvalitet interakcije sa vršnjacima bez smetnji. Takođe, od prethodnog iskustva vršnjaka bez razvojnih smetnji, njihovog uzrasta i pola, kao i stava prema detetu sa smetnjama, u velikoj meri će zavisiti uspešnost socijalne interakcije. Pominju se i činioci vezani za funkcionisanje same škole, odnosno pripremljenost i stavovi osoblja, kao i adekvatna opremljenost (Hrnjica, 1997; Avramidis *et al.*, 2000; Avramidis & Norwich, 2002). I drugi faktori mogu determinisati socijalno funkcionisanje dece sa smetnjama u razvoju. Uglavnom se izdvajaju porodični status, obrazovanje roditelja (naročito majke), inteligencija, kao i prethodno iskustvo sa vršnjacima (na primer, da li je učenik bio uključen u predškolsku ustanovu). Prihvaćenost ili odbačenost učenika u odeljenju može biti određena njihovim obrazovnim postignućem (Krnjajić, 2002; Spasenović, 2008). Istraživački nalazi pokazuju da

učenici sa visokim sociometrijskim statusom postižu značajno bolji školski uspeh od učenika niskog statusa. Ova varijabla ima poseban značaj u razmatranju socijalnog funkcionisanja dece sa smetnjama u razvoju, s obzirom na to da istraživanja ukazuju na njihov nizak socijalni status u odeljenju. Odnos između odbačenosti učenika u odeljenju i njegovog akademskog uspeha može se posmatrati u uzročno posledičnoj vezi. S jedne strane, nizak socijalni status može da prouzrokuje smanjenje motivacije za učenje, a samim tim i niži akademski uspeh, dok s druge strane, nisko obrazovno postignuće može uticati na neprihvaćenost učenika od vršnjaka. Socijalnu integritetnost dece sa smetnjama u razvoju determiniše još jedan značajan faktor – vrsta i stepen detetove smetnje. Što je detetova ometenost teža, interakcija manje liči na vršnjačku, manje je recipročnosti, ravnopravnosti i uravnoteženosti u odnosima (Guralnick, 1986). Da bi se razvijale adekvatne strategije u podsticanju uspešne socijalne interakcije između dece sa smetnjama u razvoju i vršnjaka bez smetnji, važno je sve navedene faktore posmatrati u međusobnoj povezanosti i uslovljenosti.

Proučavanje socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i vršnjaka bez smetnji značajno je iz nekoliko razloga. Najopštiji razlog za realizaciju istraživanja vidimo u aktuelnosti razvijanja inkluzivnog modela obrazovanja u obrazovnom sistemu u Srbiji, što potvrđuje donošenje novog *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (www.mp.gov.rs). U članu 6. ovog zakona piše: „Lica sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje koje uvažava njihove obrazovne i vaspitne potrebe u redovnom sistemu obrazovanja i vaspitanja, u redovnom sistemu uz pojedinačnu, odnosno grupnu dodatnu podršku ili u posebnoj predškolskoj grupi ili školi, u skladu sa ovim i posebnim zakonom“. S obzirom na to da naš obrazovni sistem teži inkluziji dece sa smetnjama u razvoju u redovno školstvo, onda je važno prosvetnim radnicima pružiti neophodna znanja o prirodi problema na koje učenici sa smetnjama u razvoju nailaze pri uspostavljanju vršnjačkih odnosa. Sledeći razlog za pokretanje ove problematike ogleda se u nedostatku istraživačkih rezultata iz ovog područja obrazovno-vaspitnog rada kod nas. U novije vreme pojavile su se malobrojne studije koje su se bavile položajem učenika sa smetnjama u razvoju u okviru redovnih predškolskih i školskih ustanova. Većina takvih istraživanja fokusirala se na ispitivanje prihvaćenosti učenika sa smetnjama u razvoju od strane vršnjaka, kao i na stavovsko-vrednosne orijentacije vaspitača, nastavnika i stručnih saradnika. Rezultati ovakvih istraživačkih studija samo su posredno dali podatke o mogućim teškoćama koje se javljaju na planu socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka. Doprinos našeg istraživanja ogledaće se u sveobuhvatnijem ispitivanju socijalnih odnosa učenika sa smetnjama u razvoju, koji će podrazumevati kombinovanje

kvalitativne i kvantitativne metodologije. Primena sistematskog posmatranja socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka u redovnoj osnovnoj školi razlikovaće ovo istraživanje od srodnih istraživanja koja su kod nas realizovana. Takođe, značajno bi bilo i utvrđivanje sociometrijskog statusa već u početnim godinama školovanja, jer se otvara mogućnost za pozitivno delovanje i sprečavanje mogućih negativnih efekata odbačenosti na prilagođavanje i uspešnost pojedinca. Takvo istraživanje moglo bi značajno doprineti razvijanju intervencija koje bi ublažile ili otklonile probleme na koje deca sa smetnjama u razvoju nailaze u grupi vršnjaka. Kakve mere će se sprovoditi zavisice od razvojne smetnje koju dete ima, s obzirom na to da deca sa različitim smetnjama u razvoju imaju različite probleme u ostvarivanju uspešnih socijalnih odnosa sa vršnjacima (na primer, kod neke dece su nerazvijene jezičke sposobnosti i veštine komunikacije, neka deca imaju snižene intelektualne sposobnosti). U postojećem stanju našeg školskog sistema, takođe uočavamo razloge za realizaciju istraživanja. Naime, veliki broj učenika sa smetnjama u razvoju već se nalazi u redovnoj osnovnoj školi – učenici graničnih intelektualnih sposobnosti, hiperaktivni učenici, učenici sa nekom vrstom invaliditeta, učenici sa emocionalnim problemima i problemima u učenju, slabovidni učenici i tako dalje. To znači da su se naši nastavnici sa problematikom obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju suočavali i pre pojave zvaničnih dokumenata koji podržavaju inkluzivni model obrazovanja, što potvrđuju pojedina istraživanja (Arsenović-Pavlović i sar., 2006; Studen, 2008). U razmatranju potencijalnih teškoća za uspešnu realizaciju inkluzivnog obrazovanja, nastavnici često kao najveći problem uočavaju neprihvatanost učenika sa smetnjama u razvoju od strane vršnjaka. Ovi podaci potvrđuju potrebu za sistematičnijim upoznavanjem prirode socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih neometenih vršnjaka u osnovnoj školi.

Bez obzira na značajan broj učenika sa smetnjama u razvoju koji se nalaze u redovnoj osnovnoj školi u Srbiji, ne može se govoriti o primeni inkluzivnog modela obrazovanja kod nas. U našim školama je prisutna integracija učenika sa smetnjama u razvoju u redovnu školu, koja podrazumeva sporadično uključivanje ovih učenika, bez prethodne pripreme škola i nastavnog osoblja. Empirijski nalazi pokazuju da boravak učenika sa smetnjama u razvoju u grupi vršnjaka bez smetnji sam po sebi nema uticaja na poboljšanje njihovih socijalnih veština i socijalne interakcije sa vršnjacima (prema: Gašić-Pavišić, 2002). Učenici sa smetnjama u razvoju koji su uključeni u integrisane uslove imaju sklonost da budu zavisni od odraslih, više su usmereni na odrasle nego na vršnjake, u vršnjačkoj grupi su socijalno izolovani ili povučeni i mnogo manje od neometenih vršnjaka učestvuju u grupnim aktivnostima, tako da im boravak u grupi ne pomaže da se uključe u punovredne vršnjačke socijalne odnose (prema:

Janson, 1999). Nedostatak zajedničkog iskustva i teškoće u komunikaciji, mogu biti osnova za podvojenost ometene i neometene dece, tako da između njih ne postoji stvarna integracija, iako se fizički nalaze u istom odeljenju. Tako, na primer, učenici bez smetnji u razvoju se spontano i uspešno prilagođavaju u komunikaciji deci koja su mentalno zaostala, ali nisu ni približno uspešna u prilagođavanju komunikaciji sa gluvom decom (Guralnick, 1986). Da bi se stvarali uslovi za inkluzivni proces obrazovanja kod nas, važno je proučavati aktuelno stanje u našim školama koje bi doprinelo objektivnijoj proceni o trenutnoj integrisanosti učenika sa smetnjama u razvoju. Jedan od značajnih aspekata ispitivanja upravo trebaju da budu socijalni odnosi čije bi sveobuhvatnije istraživanje pomoglo u pospešivanju ravnopravnih i punovrednih socijalnih interakcija između učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih neometenih vršnjaka.

Definisanje osnovnih pojmova

S obzirom na predmet istraživanja, potrebno je definisati sledeće pojmove:

- **Učenici sa smetnjama u razvoju** – ova sintagma se odnosi na učenike koji imaju telesna, senzorna i intelektualna oštećenja, kao i višestruke smetnje.
- **Socijalna interakcija učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji** odnosi se na učestalost i kvalitet socijalnih odnosa koje deca sa smetnjama u razvoju međusobno ostvaruju, kao i na učestalost i kvalitet socijalnih odnosa koje ostvaruju sa učenicima koji nemaju smetnje u razvoju. Kvalitet socijalnih interakcija ispitivaćemo kroz postojanje ravnopravnosti između vršnjaka, koja se zasniva na uspešnom učestvovanju i uravnoteženom udelu oba partnera. Kvalitet će biti proučavan i kroz ostvarene oblike socijalnih interakcija između učenika (da li učenik samo posmatra aktivnost drugih učenika; u kontaktu je sa jednim učenikom; u kontaktu je sa grupom učenika).

Cilj i zadaci istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja može se definisati kao ispitivanje prirode socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji u odeljenjima redovne osnovne škole. Cilj istraživanja biće realizovan kroz sledeće zadatke:

Prvi zadatak istraživanja definisan je kao identifikovanje učenika sa smetnjama u razvoju u odeljenju. Ovaj zadatak podrazumeva:

1. upoznavanje sa vrstom i stepenom razvojne smetnje učenika;
2. upoznavanje sa kognitivnim, afektivnim i socijalnim funkcionisanjem učenika sa smetnjama u razvoju;
3. upoznavanje sa očuvanim potencijalima učenika sa smetnjama u razvoju.

Drugi zadatak istraživanja definisan je kao utvrđivanje socijalnog statusa učenika sa smetnjama u razvoju.

Treći zadatak istraživanja odnosi se na ispitivanje učestalosti i kvaliteta socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji. Ovaj zadatak biće realizovan kroz:

1. ispitivanje učestalosti socijalnih interakcija učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji;
2. ispitivanje učestalosti socijalnih interakcija između učenika sa smetnjama u razvoju;
3. ispitati u kojim školskim situacijama je učestalost socijalne interakcije učenika sa smetnjama i vršnjaka bez smetnji najveća, a u kojima najmanja;
4. ispitivanje ravnopravnosti u odnosima između učenika sa razvojnim smetnjama i njihovih vršnjaka bez smetnji;
5. ispitivanje oblika socijalnih interakcija koje učenici sa smetnjama u razvoju ostvaruju sa ostalim učenicima tokom nastavnog časa i odmora;
6. ispitivanje inicijative učenika sa smetnjama u razvoju za ostvarivanjem interakcije sa vršnjacima bez smetnji i ispitivanje ishoda te inicijative;
7. ispitivanje inicijative učenika bez smetnji za ostvarivanjem interakcije sa vršnjacima sa smetnjama u razvoju i ispitivanje ishoda te inicijative; i
8. ispitati na koje teškoće učenici sa smetnjama u razvoju nailaze pri ostvarivanju socijalne interakcije sa učenicima bez razvojnih smetnji.

Hipoteze istraživanja

1. Učenici sa smetnjama u razvoju imaju znatno niži socijalni status od učenika bez smetnji.
2. Učenici sa smetnjama u razvoju više će ostvarivati interakciju sa vršnjacima koji imaju neku smetnju, nego sa ostalim učenicima.

3. Teškoće u ostvarivanju socijalne interakcije sa vršnjacima biće izraženije kod učenika sa složenijim teškoćama.
4. Učenici bez smetnji u razvoju retko će ispoljavati inicijativu za ostvarivanjem interakcije sa vršnjacima koji imaju smetnje u razvoju.

Uzorak istraživanja

Istraživanje bi uključilo učenike sa smetnjama u razvoju i njihove vršnjake bez smetnji. Uzorak bi ukupno činilo deset odeljenja četvrtog razreda iz osnovnih škola sa područja Beograda. To bi ukupno bilo oko 220 učenika, od čega bi oko 30 učenika bili učenici sa smetnjama u razvoju. Mlađi razredi osnovne škole su izabrani zbog toga što je u njima veći broj dece sa smetnjama u razvoju, dok se u starijim razredima taj uzorak uglavnom osipa.

Takođe, u istraživanju bi učestvovalo oko 20 učitelja (pored učiteljice, u istraživanje bi bili uključeni i nastavnici koji učenicima predaju strani jezi i likovno obrazovanje, kao i učitelji veronauke i građanskog vaspitanja) i oko 10 stručnih saradnika koji bi pomogli u identifikovanju učenika sa smetnjama u razvoju, kao i u proceni interakcionih obrazaca ponašanja obe grupe učenika.

Varijable istraživanja

1. **Zavisna varijabla:** Priroda socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji u odeljenjima redovne osnovne škole.
1. **Nezavisna varijabla:** Step i vrsta učenikove smetnje u razvoju.
2. **Kontrolne varijable:** pol učenika; obrazovno postignuće; porodično okruženje (obrazovanje roditelja, potpunost porodice, socio-ekonomski status); dosadašnje iskustvo učenika sa smetnjama u razvoju sa vršnjacima bez smetnji (na primer, da li je učenik sa smetnjama u razvoju pohađao predškolsku ustanovu).

Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U istraživanju je predviđena primena kvalitativnih i kvantitativnih metoda uz sledeće tehnike istraživanja: **intervjuisanje, sociometrija, sistematsko posmatranje i analiza dokumentacije** (dnevnik, učenički dosije i individualni obrazovni planovi). U prvoj fazi istraživanja kao instrument je predviđen **polustandardizovani intervju** sa učiteljima i stručnim saradnicima, s ciljem identifikovanja vrste i stepena učenikove smetnje u razvoju i upoznavanja sa kognitivnim, afektivnim i socijalnim funkcionisanjem ovih učenika. Ovaj intervju bio bi dopunjen **analizom dostupne dokumentacije** o učenicima sa smetnjama u

razvoju. Takođe, planira se i primena **polustandardizovanog intervjua** sa učenicima koji imaju smetnje u razvoju.

Za ispitivanje vršnjačke prihvaćenosti predviđeni instrument je **sociometrijski upitnik**, odnosno tehnika nominacije. Od učenika će biti traženo da navedu drugove/drugarice iz odeljenja (najviše pet) sa kojima najviše vole da se druže (u školi i izvan škole), kao i one drugove/drugarice sa kojima ne vole da se druže. Pozitivni i negativni izbori koje će pojedinac dobiti od ostalih članova grupe poslužiće za izračunavanje kumulativnog indeksa vršnjačke prihvaćenosti, kao i za klasifikovanje pet sociometrijskih grupa, odnosno pet dimenzija vršnjačkog statusa.

U skladu sa ciljevima i zadacima istraživanja biće konstruisan i **protokol za posmatranje socijalne interakcije** učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji. Protokol će meriti interakcione obrasce ponašanja učenika i biće primenjivan kako od strane istraživača, tako i od strane učitelja i stručnih saradnika. U svakom od izabranih odeljenja posmatranje će se vršiti pet dana. Posmatranje bi bilo celodnevno i odnosilo bi se na nastavne i vannastavne aktivnosti, kao i školske odmore.

STRUKTURA RADA

TEORIJSKI DEO

UVOD

I OBRAZOVANJE UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU U REDOVNOJ ŠKOLI

- 1. Terminološke odrednice i klasifikacija učenika sa smetnjama u razvoju.**
- 2. Istorijski pregled obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju.**
- 3. Savremeni trendovi obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju u svetu i kod nas.**

II SPECIFIČNOSTI VRŠNJAČKE SOCIJALNE INTERAKCIJE

- 1. Vršnjačka socijalna interakcija i njen značaj za razvoj pojedinca.**
- 2. Vršnjačko socijalno ponašanje dece sa smetnjama u razvoju.**

3. **Priroda socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji.**

III UTICAJ INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA NA VRŠNJAČKE SOCIJALNE ODNOSU UČENIKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

1. **Prikaz istraživačkih podataka o efektima inkluzivne prakse na socijalnu interakciju dece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji.**

IV INTERVENCIJE PSIHO-SOCIJALNE PODRŠKE UČENICIMA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

1. **Uloga škole i nastavnika u podsticanju pozitivne socijalne interakcije između dece sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji.**
2. **Uloga vršnjaka u podsticanju socijalne interakcije kod učenika sa smetnjama u razvoju na osnovnoškolskom uzrastu.**
3. **Primeri primenjenih intervencija psiho-socijalne podrške učenicima sa smetnjama u razvoju i njihovi efekti na socijalnu integraciju ovih učenika.**

EMPIRIJSKI DEO

V METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. **Predmet i značaj istraživanja**
2. **Definisanje osnovnih pojmova**
3. **Cilj i zadaci istraživanja**
4. **Hipoteze istraživanja**
5. **Uzorak istraživanja**
6. **Varijable istraživanja**
7. **Metode, tehnike i instrumenti istraživanja**
8. **Organizacija i tok istraživanja**
9. **Način obrade podataka**

VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA

1. **Učenici sa smetnjama u razvoju – vrsta i stepen razvojne smetnje učenika; kognitivno, afektivno i socijalno funkcionisanje učenika sa smetnjama u razvoju; očuvani potencijali učenika sa smetnjama u razvoju.**
2. **Socijalni status učenika sa smetnjama u razvoju.**
3. **Učestalosti i kvalitet socijalne interakcije učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji.**
 - 3.1. **Učestalost socijalnih interakcija učenika sa smetnjama u razvoju i njihovih vršnjaka bez smetnji.**
 - 3.2. **Učestalost socijalnih interakcija između učenika sa smetnjama u razvoju.**
 - 3.3. **Školske situacije u kojima je učestalost socijalne interakcije učenika sa smetnjama i vršnjaka bez smetnji najveća, a u kojima najmanja.**
 - 3.4. **Ravnopravnost u odnosima između učenika sa razvojnim smetnjama i njihovih vršnjaka bez smetnji.**
 - 3.5. **Oblici socijalnih interakcija koje učenici sa smetnjama u razvoju ostvaruju sa ostalim učenicima tokom nastavnog časa i odmora.**
 - 3.6. **Inicijativa učenika sa smetnjama u razvoju za ostvarivanjem interakcije sa vršnjacima bez smetnji i ishodi inicijative.**

- 3.7 Inicijativa učenika bez smetnji za ostvarivanjem interakcije sa vršnjacima sa smetnjama u razvoju i ispitivanje ishoda inicijative.
- 3.8 Teškoće na koje učenici sa smetnjama u razvoju nailaze pri ostvarivanju socijalne interakcije sa učenicima bez razvojnih smetnji.

VII ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE

VIII LITERATURA

IX PRILOZI

Literatura

- Arsenović-Pavlović, M., Radovanović, V. i Z. Jolić (2006): Stavovi i mišljenja nastavnika razredne nastave prema inkluziji i promenama u školi, *Empirijska istraživanja u psihologiji*, 55-62.
- Avramidis, E., Bayliss, P., & R. Burden (2000): Student teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school, *Teaching and Teacher Education*, Vol. 16, No. 3, 277–293.
- Avramidis, E. & B. Norwich (2002): Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature, *European Journal of Special Needs Education*, Vol. 17, No. 2, 129–147.
- Bryan, T. (1974): Peer popularity of LD children, *Journal of Learning Disabilities*, No. 7, 31-35.
- Bryan, T. & J. Bryan (1978): Social interaction of LD children, *Journal of Learning Disabilities*, No. 11, 33-38.
- Vujačić, M. (2003): *Uključivanje djece sa posebnim potrebama u redovne grupe vrtića: mogućnosti i efekti* (magistarski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Vujačić, M. (2005): Inkluzivno obrazovanje - teorijske osnove i praktična realizacija, *Nastava i vaspitanje*, br. 4-5., 483-497. Beograd: Pedagoško društvo Srbije.
- Vujačić, M. (2006): Problemi i perspektive dece sa posebnim potrebama, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, god. 38, br. 1 (190-204). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Garrett, M., & D. Crump (1980): Peer acceptance, teacher preference, and self-appraisal of social status among LD students, *Learning Disability Quarterly*, No. 3, 42-48.

- Gašić-Pavišić, S. (2002): Vršnjačko socijalno ponašanje dece sa smetnjama u razvoju, *Nastava i vaspitanje*, br. 5, 452-469.
- Golubović, S. i saradnici.(2005): *Smetnje i poremećaji kod dece ometene u razvoju*, Beograd: Defektološki fakultet.
- Gun Han, K. & G. C. Janis (2004): The influence of gender patterns and grade level on friendship expectations of middle school students toward peers with severe disabilities, *Focus on autism and other developmental disabilities*, Vol. 19, No. 4, 205-214.
- Daniels, E.R. & K. Stafford (2001): *Integracija dece sa posebnim potrebama*. Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju.
- Estell, B., M.H. Jones, R. Pearl, R. Van Acker, T.W. Farmer & P.C. Rodkin (2008): Peer groups, popularity and social preference, *Journal of Learning Disabilities*, Vol. 41, No. 1, 5-14.
- Jahr, E., S. Eikeseth, S. Eldevik & H. Aase (2007): Frequency and latency of social interaction in an inclusive kindergarten setting, *Autism*, Vol. 11, No. 4, 349-363.
- Janson, U. (1999): Interaction and quality in inclusive pre-school social play between blind and sighted children: inclusive pre-school and quality – a normative standpoint, in: CIDREE, Interaction and Quality, Scottish CCC, Dundee, pp. 30-43.
- Kavale, K.A. & S.R. Forness (1996): Social skill deficits and learning disabilities: A meta-analysis, *Journal of Learning Disabilities*, Vol. 29, 226-237.
- Kersting, S. (1997): balancing between deaf and hearing worlds: reflections of mainstreamed college students on relationships and social interaction, *Journal of Deaf studies and Deaf Education*, 252-263.
- Kluwin, T.N., M.S. Stinson & G. Mason Colarossi (2002): Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers, *Journal of Deaf studies and Deaf Education*, 200-213.
- Kobešćak, S. (1998): Socijalni aspekti odgoja i obrazovanja djece sa posebnim potrebama, *Dijete, vrtić, obitelj*, br.13
- Krnjajić, S. (2003): Poštovanje drugog: preduslov za uspostavljanje i razvoj dečjih prijateljstava; u J. Šefer, S. Maksić i S. Joksimović (prir.): *Uvažavanje različitosti i obrazovanje* (71-77). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Krnjajić, S. (2002): *Socijalni odnosi i obrazovanje*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.

- Madge, N. & M. Fassam (1982): *Ask the children – experiences of physical disability in the school years*, Batsford Academic and Educational Ltd., London.
- Mand, J. (2007): Social position of special needs pupils in the classroom: a comparison between German special schools for pupils with learning difficulties and integrated primary school classes, *European Journal of Special Needs Education*, Vol. 22, No.1, 7-14.
- Markovits, H. & F.F. Strayer (1982): Toward an applied social ethology: a Case Study of social skills among blind children, in: K. Rubin & H. Ross (ed): *Peer relationships and social skills in childhood*, Springer-Verlag, New York, pp.301-321.
- Ministarstvo prosvete Republike Srbije (2010), <http://www.mp.gov.rs>
- Norwich, B. (2000): Inclusion in education: from concepts, values and critique to practice, in: H. Daniels (ed): *Special education reformed: beyond rhetoric?* London: Falmer Press.
- Ochoa, S.H. & A. Olivarez (1995): A meta-analysis of peer rating sociometric studies of pupils with learning disabilities, *The Journal of Special Education*, Vol. 29, No. 1, 1-19.
- Perlmutter, B., Crocker, J., Cordray, D. & Garstecki, D. (1983): Sociometric status and related personality characteristics of mainstreamed LD adolescents, *Learning Disability Quarterly*, No. 6, 20-30.
- Radoman, V. (2003): Učenici sa razvojnim smetnjama u novoj školi po meri deteta; u J. Šefer, S. Maksić i S. Joksimović (prir.): *Uvažavanje različitosti i obrazovanje* (65-70). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Sekulić-Majurec A. (1988): *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi*, Zagreb: Školska knjiga
- Spasenović, V. (2004): Teorijsko-metodološki problemi proučavanja socijalne kompetencije; u S. Krnjajić (prir.): *Socijalno ponašanje učenika* (61-82). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Spasenović, V. (2008): *Vršnjački odnosi i školski uspeh*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.
- Sretenov, D. (2005): *Socijalna interakcija i komunikacija dece sa smetnjama i dece bez smetnji u razvoju u inkluzivnom programu vrtića* (doktorska disertacija). Beograd: Filozofski fakultet.
- Sretenov (2008): *Kreiranje inkluzivnog vrtića*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju

- Studen, R. (2008): *Karakteristike inkluzivne nastave i spremnost nastavnika i učenika osnovne škole da prihvate decu sa posebnim potrebama* (magistarski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Suzić, N. (2008): *Uvod u inkluziju*. Banja Luka: HBS Banja Luka.
- Frostad, P. & S. Jan Pijl (2007): Does being friendly help in making friends? The relation between the social position and social skills of pupils with special needs in mainstream education, *European Journal of Special Needs Education*, Vol. 22, No. 1, 15-30.
- Hrnjica, S. (1991): *Ometeno dete – uvod u psihologiju ometenih u razvoju*. Beograd: ZUNS
- Hrnjica, S. (1997): *Dete sa razvojnim smetnjama u osnovnoj školi*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Hrnjica, S. i D. Sretenov (2003): *Deca sa razvojnim teškoćama u redovnim osnovnim školama u Srbiji – trenutno stanje i stavovski preduslovi za potencijalnu inkluziju*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta i Save the Children.
- Hrnjica, S. (ured.) (2004): *Škola po meri deteta – priručnik za rad sa učenicima redovne škole ometenim u razvoju*, Beograd: Institut za psihologiju filozofskog fakulteta i Save the Children UK.
- Hrnjica, S. (2005): O inkluzivnom pokretu u Srbiji, *Škola po meri deteta – između realnosti i utopije, Korak ka – bilten za ljude bez predrasuda*, br. 3, 2-4.
- Hrnjica, S. (ured.) (2009): *Škola po meri deteta 2 – priručnik za rad sa učenicima redovne škole ometenim u razvoju*, Beograd: Save the Children UK
- Centre for Economic & Social inclusion (2002), www.cesi.org.uk

Предмет: Извештај комисије о одобрењу теме докторске дисертације

На основу одлуке Већа Одељења за педагогију и андрагогију изабрани смо у комисију за одобрење теме докторске дисертације мр Рајки Ћевић, која је за израду дисертације предложила тему СОЦИЈАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА УЧЕНИКА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ. Уз молбу за одобрење теме докторске дисертације, кандидаткиња је приложила образложење, у којем је одредила предмет и циљ истраживања и објаснила методолошке поступке који ће бити примењени у овом истраживању. За ментора је предложила доц. др Веру Спасеновић. Комисија за одобрење теме дисертације проучила је приложено образложење, обавила потребне консултације са кандидаткињом, те на основу тога подноси Наставно-научном већу извештај са одговарајућим предлогом.

Образовање деце са сметњама у развоју заједно са ученицима без тешкоћа у оквиру редовних основних школа представља један од могућих видова школовања ових ученика. Иако је интегрисање деце са сметњама у развоју у редован школски систем присутно већ дуги низ година у нашој земљи, оно је праћено низом тешкоћа и нерешених питања, које у великој мери проистичу из неспремности друштва и школе на промене којима би се изашло у сусрет специфичним потребама сваког појединца (законодавна решења, образовна и социјална политика, уклањање психосоцијалних, архитектонских и других баријера, итд.).

Данас се у свету све интензивније промовише идеја инклузивног приступа образовању, који подразумева обезбеђивање једнаких права и могућности образовања за све ученике (без обзира на индивидуалне разлике), као и флексибилнији приступ у задовољавању специфичних образовних и ширих друштвених потреба све деце. Основни разлози за прихватање и развијање инклузивног приступа образовању ученика са сметњама у развоју проистичу из домена људских права, питања квалитета образовања и сфере социјалног функционисања. Наиме, једнако право на образовање за све особе, без обзира на индивидуалне разлике и тешкоће, као и забрана дискриминације особа са инвалидитетом спада у домен елементарних људских права, дефинисаних бројним међународним документима и домаћим законским и

нормативним актима. Образовање ученика са сметњама у развоју заједно са њиховим вршњацима без сметњи представља знатно подстицајнију средину за учење и напредовање, него уколико се образовање ових ученика остварује у хомогено издвојеним групама. Развијање социјалних и комуникацијских вештина деце са сметњама у развоју успешније се остварује кроз интеракцију са вршњацима у природном, реалном животном окружењу у поређењу са остваривањем социјалних контаката само са децом која имају сличне тешкоће. С друге стране, ученици без сметњи у развоју, који у својој непосредној средини (одељењу) имају друга/другарицу са развојним тешкоћама, имају веће шансе да развију позитивне ставове према различитости, уче се толеранцији, солидарности, размевању и прихватању других. Такође, мање је вероватно да ће се код њих појавити негативни ставови, страхови и предрасуде везане за особе са сметњама у развоју.

Социјална интеракција са вршњацима без сметњи у развоју у редовној школи може, дакле, позитивно деловати на академско, социјално и емоционално функционисање ученика са сметњама у развоју. Међутим, неприхватање ових ученика, њихово одбацивање, омаловажавање, социјално дистанцирање или игнорисање од стране осталих вршњака представља отежавајући фактор укључивања деце са сметњама у развоју у редовне школе, али чини и извор фрустрација и жеље за повлачењем из социјалног окружења и друштвеног живота. Управо зато, важно је сагледати на који начин се одвија социјална интеракција деце са сметњама у развоју и њихових вршњака без сметњи, као и какав је квалитет социјалних односа између ове две групе ученика. У нашој средини скоро да нема истраживања која су се бавила овим питањем, те би спровођење оваквог истраживања у оквиру израде докторске дисертације било у потпуности оправдано.

Предмет овог истраживања, дакле, обухвата социјалну интеракцију ученика са сметњама у развоју у основној школи. У складу са тим формулисан је и циљ истраживања: испитати природу социјалне интеракције ученика са сметњама у развоју и њихових вршњака без сметњи у оквиру редовне основне школе. Операционализација циља истраживања обухвата три сегмента: (1) извршити идентификовање ученика са сметњама у развоју у одељењима редовне основне школе (упознавање са врстом и степеном развојне сметње ученика; упознавање са когнитивним, афективним и социјалним функционисањем ових ученика; упознавање са очуваним потенцијалима ученика); (2) утврђивање социјалног статуса ученика са сметњама у развоју и (3) испитивање учесталости и квалитета социјалне интеракције ученика са сметњама у

развоју и њихових вршњака без сметњи (испитивање учесталости социјалних интеракција између ученика са сметњама у развоју, као и са њиховим вршњацима без сметњи; сагледавање у којим школским ситуацијама је учесталост социјалне интеракције ученика са сметњама и вршњака без сметњи највећа, а у којима најмања; испитивање равноправности у односима између ученика са развојним сметњама и њихових вршњака без сметњи; испитивање облика социјалних интеракција које ученици са сметњама у развоју остварују са осталим ученицима током наставног часа и одмора; испитивање иницијативе ученика са сметњама у развоју за остваривањем интеракције са вршњацима без сметњи и испитивање исхода те иницијативе; испитивање иницијативе ученика без сметњи за остваривањем интеракције са вршњацима са сметњама у развоју и испитивање исхода те иницијативе; сагледавање тешкоћа са којима се суочавају ученици са сметњама у развоју при остваривању социјалне интеракције са ученицима без развојних сметњи).

Планирано је да се истраживање обави на узорку од 220 ученика четвртог разреда основних школа са подручја Београда, од чега би 30 учесника истраживања били ученици са сметњама у развоју. Истраживање би, такође, укључило и 20 наставника и 10 стручних сарадника који би помогли у идентификовању ученика са сметњама у развоју, као и у процени интеракционих образаца понашања обе групе ученика.

Проучавање одабраног проблема ће се базирати на примени квалитативних и квантитативних метода истраживања. Од истраживачких техника примениће се интервјуисање, социометрија, систематско посматрање и анализа педагошке документације. Припремљен је полуструктурисани интервју (за наставнике, стручне сараднике и ученике са сметњама у развоју), као и протокол за систематско посматрање.

На основу претходно реченог, Комисија закључује да проучавање наведене проблематике може пружити значајна сазнања из области социјалног функционисања ученика са сметњама у развоју у основној школи, што може допринети осмишљавању одговарајућих интервентних акција усмерених ка ублажавању тешкоћа са којима се ови ученици суочавају у редовним школама. Може се очекивати да ће реализација овог истраживања имати значај како за педагошку теорију, тако и за праксу. На основу увида у одабрану литературу, предвиђену структуру рада, презентован план истраживања и одабране истраживачке поступке, с правом се може претпоставити да ће ова тема бити успешно обрађена и да ће постављени задаци бити ваљано реализовани.

Комисија, стога, предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да мр Рајки Ћевић за израду докторске дисертације одобри тему
СОЦИЈАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА УЧЕНИКА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ У
ОСНОВНОЈ ШКОЛИ.

У Београду, 10. 3. 2010.

КОМИСИЈА

Доц. др Вера Спасеновић

Проф. др Сулејман Хрњица

Доц. др Емина Хебиб